

Wil jij VERKEERRING met mij?

Verliefdheid en relaties... wat moet je ermee als jongere met ASS en een normale
begaafdheid, tussen de 16 en 21 jaar?

Auteur: Sandra Dekkers
Studentnummer: 2031238
Onderzoeksbegeleidster: Ilonka van der Sommen
Plaats, datum: Tilburg, Juni 2012

HBO Master SEN Fontys OSO Autismespecialist

Inhoudsopgave	Pag.
----------------------	-------------

Voorwoord	3
Hoofdstuk 1: Inleiding	4
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	6
- 2.1 Deelvraag 1	6
- 2.2 Deelvraag 2	7
- 2.3 Deelvraag 3	8
Hoofdstuk 3: Methodologie	11
- 3.1 Onderzoeksmethode	11
- 3.2 Onderzoeksgroep	11
- 3.3 Operationalisatie van het onderzoek	11
- 3.4 Rol van de onderzoeker	13
- 3.5 Ethische aspecten	13
Hoofdstuk 4: Dataverwerking	15
- 4.1 Data interviews jongeren	15
- 4.2 Data interviews ouders	19
Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen	22
- 5.1 Conclusies en antwoorden op de deelvragen	22
- 5.2 Conclusie en antwoord op de centrale onderzoeksvraag	24
- 5.3 Aanbevelingen	25
Hoofdstuk 6: Reflectie	28
Literatuurlijst	32

Bijlagen

Bijlage 1: Brief met vraag om medewerking, jongeren	33
Bijlage 2: Brief met vraag om medewerking, ouders	35
Bijlage 3: Woordweb S.	37
Bijlage 4: Woordweb T.	38
Bijlage 5: Woordweb Q.	39
Bijlage 6: Woordweb V.	40
Bijlage 7: Woordweb moeder S.	41
Bijlage 8: Woordweb moeder T.	42
Bijlage 9: Woordweb moeder Q.	44
Bijlage 10: Woordweb moeder V.	45

Voorwoord

Vanuit de opleiding HBO Master SEN autismespecialist en vanuit mijn werk bij Autismepraktijk Marloes de Rijk te Tilburg, waar ik thuisbegeleiding geef aan kinderen, jongeren en jongvolwassenen met een Autisme Spectrum Stoornis (ASS) en een normale begaafdheid, onderzoek ik wat nodig is of kan zijn aan begeleiding rondom (liefdes)relaties.

In dit onderzoeksrapport is een literatuuronderzoek verwerkt. Daarnaast heb ik door middel van een praktijkonderzoek data verzamelt, door met een aantal van de jongeren die ik begeleid, en hun moeders, in gesprek te gaan.

Ik wil iedere betrokkene bij mijn onderzoek hierbij heel erg bedanken:

Allereerst de jongeren en hun ouders die ik heb mogen interviewen. Super bedankt voor jullie openheid en vertrouwen! Ik vond het geweldig om met jullie in gesprek te gaan!

Mijn onderzoeksbegeleidster Ilonka van der Sommen, voor de begeleiding en de kritische en verduidelijkende feedback en adviezen bij mijn onderzoeksproces.

Mijn klasgenoten (critical friends), die mij van kritische feedback hebben voorzien, waardoor mijn onderzoek steeds beter vorm kreeg.

Mijn collega, Marloes de Rijk, voor de ruimte die ik kreeg om mijn onderzoek uit te voeren.

Ik wens u veel leesplezier!

(Cornelisse, 2012 p 11)

Hoofdstuk 1: Inleiding

Sinds 2008 ben ik werkzaam bij Autismepraktijk Marloes de Rijk, te Tilburg. Van daaruit geef ik thuisbegeleiding aan jongeren met een Autisme Spectrum Stoornis (ASS)¹ en een normale begaafdheid.

Binnen de begeleidingsmomenten met de jongeren, ben ik een aantal situaties tegengekomen waarbij de jongeren mij vragen stelden over verliefd zijn en het hebben van een (liefdes)relatie. De vragen liepen uiteen van “Hoe weet ik dat ik verliefd ben?” en “Hoe vaak mag ik mijn vriend/vriendin op een dag smsen?” tot “Na hoeveel tijd kun je seks hebben?”

Het interpreteren van de eigen gevoelens, het aangeven van de eigen grenzen en het aanvoelen van de gevoelens en grenzen van anderen, lijkt hierbij een grote rol te spelen. Een gegeven dat ook vanuit de theorie van ASS te verklaren is (zie hoofdstuk 2).

Ik merk dat ik op de vragen van de jongeren niet altijd een ‘passend’ antwoord heb, want wat is passend? Zoals gezegd spelen hierbij de gevoelens en grenzen van de persoon met ASS zelf en van de ander een rol, maar mogelijk ook de normen en waarden en de beeldvorming van de persoon met ASS.

Daarnaast spelen ook mijn eigen normen en waarden een grote rol. Wat ik ‘juist’ vind, hoeft niet te gelden voor de jongere met wie ik in gesprek ben, en dat geldt ook andersom.

Ook kreeg ik van een aantal ouders de vraag om met hun zoon/dochter in gesprek te gaan over relaties en seksualiteit. Ouders hadden daarbij bepaalde verwachtingen en een bepaalde beeldvorming van hoe hun zoon/dochter met het onderwerp bezig is. In gesprek met de jongere bleek echter regelmatig dat zij anders tegen verliefdheid, relaties, seksualiteit, of de zorgen er omheen aankeken dan hun ouders. Sommige jongeren waren er nog niet of niet veel mee bezig, in tegenstelling tot wat ouders dachten. Daardoor sloot het onderwerp niet aan bij hun beleavingswereld. Andere jongeren bleken al wel bezig te zijn met dit onderwerp.

Het onderwerp verliefdheid/relaties is een persoonlijk en intiem onderwerp. Het getuigt van een bepaald vertrouwen dat de jongeren hun vragen, hoe persoonlijk deze ook kunnen zijn, aan mij durfden te stellen. Ik vind het dan ook belangrijk om hen daar zo goed mogelijk bij te begeleiden en ondersteunen.

De ervaring leert mij, dat de jongeren die ik begeleid vaak zelf kunnen aangeven waar zij behoefte aan hebben binnen de begeleiding. Door met hen in gesprek te gaan wil ik hun behoeften concreet maken en de invulling van de begeleidingsmomenten zo goed mogelijk afstemmen. Op die manier wil ik nog beter voldoen aan de stappen binnen de 7-stappendans van Cauffman (2009).

¹ In dit onderzoeksverslag zal ter aanduiding van Autisme Spectrum Stoornis de afkorting ‘ASS’ gebruikt worden. Ik gebruik Autisme Spectrum Stoornissen als overkoepelende term voor klassiek Autisme, syndroom van Asperger en PDD-NOS.

Vanuit mijn ervaringen, zoals hiervoor beschreven, heb ik mezelf de vraag gesteld: "Waar hebben jongeren in de leeftijd van 16-21 jaar met ASS en een normale begaafdheid behoefte aan met betrekking tot het begrijpen van verliefdheid en het aangaan van (liefdes)relaties en wat kan ik hen daarin bieden?"

Doelstelling van mijn onderzoek (Harinck, 2010) is:

Inzicht krijgen in wat jongeren met ASS en een normale begaafdheid nodig hebben aan begeleiding rondom verliefdheid, relaties en seksualiteit.

Doelstelling in mijn onderzoek (Harinck, 2010), oftewel de centrale onderzoeksvraag is:

'Wat hebben jongeren in de leeftijd van 16 tot en met 21 jaar met een Autisme Spectrum Stoornis en een normale begaafdheid nodig van mij als thuisbegeleider omtrent het onderwerp verliefdheid?'

Ik richt me hierbij op 'verliefdheid', omdat dit de basis is voor de verdere relationele ontwikkeling (zie hoofdstuk 2).

De leeftijdsafbakening heb ik gemaakt op grond van de leeftijd van de jongeren die aan mij vragen stelden over het betreffende onderwerp.

Om antwoord te kunnen geven op deze onderzoeksvraag heb ik een aantal deelvragen geformuleerd.

Deelvragen die centraal staan binnen het theoretisch kader zijn:

1. Hoe verloopt de sociaal-emotionele ontwikkeling bij jongeren met ASS en een normale begaafdheid?
2. Hoe verloopt de seksuele en relationele ontwikkeling bij jongeren met ASS en een normale begaafdheid?
3. Wat is belangrijk bij het geven van psycho-educatie aan jongeren met ASS en een normale begaafdheid, omtrent verliefdheid en relaties?

Deelvragen die centraal staan binnen het praktijkonderzoek zijn:

4. Wat geven de jongeren met ASS zelf aan te weten over en belangrijk te vinden omtrent het onderwerp verliefdheid?
5. Waaraan hebben de jongeren behoefte binnen de begeleiding, als het gaat om het onderwerp verliefdheid?
6. Wat vinden ouders van jongeren met ASS belangrijk binnen de begeleiding, op het gebied van verliefdheid?

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zullen de begrippen uit mijn onderzoeksvraag en deelvragen toegelicht worden.

2.1 Deelvraag 1

Hoe verloopt de sociaal-emotionele ontwikkeling bij jongeren met ASS en een normale begaafdheid?

Sociaal-emotionele ontwikkeling houdt in dat jongeren verschillende vaardigheden ontwikkelen die nodig zijn ten behoeve van sociale interactie en contacten. Hieronder vallen oogcontact maken, materiaal delen, beurtverdeling, etc. (Mesibov, Shea, & Schopler, 2004) Maar vooral ook leren zij hun eigen 'ik' kennen, ego-ontwikkeling, zoals Piaget (Delfos, 2003; Kohnstamm, 2002) dat onderzocht en benoemde. Een jong kind is egocentrisch en zet zichzelf centraal. Gedurende de sociaal-emotionele ontwikkeling leert het kind aandacht te hebben voor 'de ander'. Het leert vaardigheden als wederkerigheid en empathie. (Delfos, 2003)

Gekeken naar de ontwikkeling van kinderen met ASS, wordt duidelijk dat de sociaal-emotionele ontwikkeling anders verloopt. In de Triade van Wing is te zien dat de problematiek van ASS zich uit op drie gebieden: sociale interactie, communicatie en verbeelding. "Een stoornis van het sociale inzicht en moeilijkheden met de sociale omgang vormen de kern van ASS." (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006 p25)

De ontwikkeling van de Theory of Mind (ToM) (Peeters, 2009) gaat over het inlevingsvermogen in de ander, "de ideeën die iemand heeft over gedachten en gevoelens van zichzelf en anderen." (Delfos, 2003 p101) Deze ontwikkeling is bij mensen met ASS vertraagd of verstoord, wat maakt dat zij meer moeite hebben met het inschatten van de gevoelens, grenzen en bedenkingen van zichzelf en de ander.

Wing (Delfos, 2003; Mesibov, Shea, & Schopler, 2004; Peeters, 2009;) onderscheidt drie typen van kinderen met ASS:

- Het sociaal afzijdige, teruggetrokken en onverschillige kind (aloof and indifferent): is extreem in zichzelf gekeerd, leeft als het ware afgesloten van anderen. Bij deze groep is weinig sprake van wederkerigheid, wat een belangrijk doel is van de sociaal-emotionele ontwikkeling.
- Het passieve accepterende kind (passive accepting): zoeken niet actief contact, maar lijken contact te ondergaan. Ook bij deze groep is weinig wederkerigheid en daarbij zijn er communicatieve problemen.
- Het grillige, actieve maar vreemde kind (active but odd): zoeken wel actief contact, maar komen makkelijk vreemd over. Bij deze groep lijkt wel sprake te zijn van wederkerigheid, maar zij lijken zich niet goed te kunnen aansluiten bij anderen en het gesprek.

De jongeren die binnen het praktijkonderzoek worden geïnterviewd vallen onder deze laatste categorie. Zij kunnen in gesprek met anderen redelijk wederkerig overkomen en soms ook zijn, maar kunnen ook ineens vanuit een eigen perspectief of interesse gaan vertellen of op vreemde manier reageren, waardoor zij niet geheel aansluiten bij de gesprekspartner(s).

2.2 Deelvraag 2

Hoe verloopt de seksuele en relationele ontwikkeling bij jongeren met ASS en een normale begaafdheid?

Een later stadium van de sociaal-emotionele ontwikkeling (zie 2.1) vindt plaats gedurende de puberteit. Jongeren krijgen aandacht voor elkaar, er worden hechte vriendschappen gevormd, maar ook de eerste verliefdheid, de eerste relatie en de mogelijke eerste gebroken harten vinden plaats. Hiermee wordt de relationele en seksuele ontwikkeling bedoeld.

“Omdat de seksuele ontwikkeling zeer sterk verweven is met de sociale ontwikkeling, verloopt deze bij jongeren met ASS vaak anders. Vooral de sociaal-emotionele aspecten van seksualiteit begrijpen jongeren en jongvolwassenen met ASS wel eens anders of helemaal niet.” (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006 p25)

Jongeren en jongvolwassenen met ASS komen de volgende problemen tegen op het gebied van seksualiteit en relaties, waardoor zij vaak weinig of verkeerde informatie hebben:

- Wanneer op school gewerkt wordt rondom seksualiteit en relaties, is dat vaak gericht op het technische aspect en de risico's van seksuele handelingen. Hoe een relatie tot stand kan komen, wat verliefdheid is en inhoudt, daar wordt aan voorbij gegaan. (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006) Dit is voor jongeren met ASS lastig omdat het hierbij gaat om zogenaamde “open systemen” (Vermeulen & Carrette, 2011), waar geen altijd geldende, vaste regels voor gelden.
- Een groot deel van de ontwikkeling van seksualiteit bij jongeren en jongvolwassenen verloopt via het contact en de omgang met anderen, leeftijdgenoten. Voor jongeren met ASS is dat lastig, omdat hun problemen zich vooral op het sociale gebied voordoen. Begrijpen en weten wat een ander voelt en denkt, het interpreteren van de eigen gedachten en gevoelens is lastig voor iemand met ASS (zie 2.1). (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006)
- Ook het letterlijk taalbegrip dat bij veel mensen met ASS voorkomt kan een probleem zijn. Hierdoor kunnen regelmatig misverstanden ontstaan. Peter Vermeulen (2006 p26) geeft het volgende voorbeeld: “Een jongen met autisme was verontwaardigd toen een meisje hem vertelde dat ze graag ‘met hem wilde slapen’ en plotseling meer wilde dan slapen.”

Het lastige voor iemand met ASS is, dat het bij sociale interactie en daarmee ook bij verliefdheid, relaties en seksualiteit, open systemen betreft. (Vermeulen & Carette, 2011)

In een gesloten systeem (Vermeulen & Carette, 2011) veroorzaakt het één altijd het andere, bijvoorbeeld als je een voorwerp laat vallen, valt het altijd naar beneden. Deze systemen zijn overzichtelijk, voorspelbaar en altijd hetzelfde. Bij open systemen (Vermeulen & Carette, 2011) spelen allerlei invloeden vanuit de omgeving mee. Daarbij zijn er verschillende variaties mogelijk, geen één situatie verloopt hetzelfde. Iedere relatie en iedere persoon is anders. Een jongen die mij de vraag stelde “Hoe vaak moet ik mijn vriendin smsen per dag?” zal daar geen eenduidig, voorspelbaar antwoord op krijgen. Dat zal bij iedere vriendin anders zijn. Hij zal dat moeten bespreken met zijn huidige vriendin. “Maar hoe moet ik zo’n gesprek dan aanpakken? En wat vindt zij dan van mij?” Deze jongen probeerde zijn weg te vinden in de relatie met zijn vriendin, maar door zijn problemen met sociale interactie kwamen er steeds nieuwe vragen bij. Doordat zijn relatie een open systeem is, kon ik hem geen vaste antwoorden geven. Daardoor bleef deze jongen onzeker en moest hij blijven zoeken naar antwoorden en duidelijkheid.

Een belangrijk aspect dat invloed heeft op betekenisverlening aan situaties is de context. (Vermeulen, 2009) Wat wordt er in de verschillende situaties wanneer van wie verwacht? Bijvoorbeeld de kleur rood. In het verkeer betekent deze kleur ‘let op!’, in een relatie kan dit juist liefde betekenen. Om te weten wat er van je verwacht wordt, om betekenis te kunnen verlenen aan een situatie, moet je spontaan, intuïtief en snel de context erbij betrekken, iets waar voor mensen met ASS een beperking bestaat ofwel contextblindheid. (Vermeulen & Carette, 2011; Vermeulen, 2009) Er zijn geen vaste regels binnen open systemen, binnen relaties. Er zijn ongeschreven regels en uitzonderingen. “Je merkt het pas als je een regel overtreedt, omdat iemand anders je er dan op wijst: ‘Zoiets doe je toch niet bij een vriend!’” (Vermeulen & Carette, 2011 p 18)

2.3 Deelvraag 3

Wat is belangrijk bij het geven van psycho-educatie aan jongeren met ASS en een normale begaafdheid, omtrent verliefdheid en relaties?

Jongeren en jongvolwassenen leren over sociale interactie, vriendschappen en intieme relaties door contacten met leeftijdsgenoten. Voor jongeren met ASS is dat, door hun beperkingen op sociaal en emotioneel gebied, lastig. Uit onderzoek blijkt dat jongeren met ASS hierdoor weinig leren van leeftijdsgenoten en vrienden over intieme relaties, waardoor zij “zich vaker op een sociaal minder wenselijke manier op vrijersvoeten begeven, met bijvoorbeeld stalkinggedrag als gevolg.” (Vermeulen & Carette, 2011 p104)

Psycho-educatie aan jongeren met ASS, over verliefdheid en relaties, kan verduidelijking en verheldering van de bijbehorende sociale regels en gedragingen geven. Hierbij is het echter belangrijk om rekening te houden met een aantal punten:

- Wanneer begin je ermee?: Seksuele voorlichting rondom verschillen tussen jongens en meisjes, gepaste en ongepast gedrag, etc. kan al op jongere leeftijd gegeven worden, voor de puberteit.
Bij de start van de middelbare school, de puberteit, kan voorlichting en verduidelijking gegeven worden rondom de lichamelijke veranderingen. Zowel de veranderingen in het uiterlijk als in het innerlijk. Gedurende de adolescentiejaren kan seksuele voorlichting en vorming voortgezet worden. Dit kan eventueel ook geïntegreerd worden binnen een ambulante begeleiding of sociale vaardigheidstraining, etc. (Vermeulen & Carette, 2011)
Houdt er rekening mee dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van mensen met ASS anders verloopt dan bij mensen zonder ASS. (zie 2.1 en 2.2)
- Welke doelen stel je?: Belangrijk is dit af te stemmen op wat de jongeren of jongvolwassenen (en ook volwassenen) met ASS zelf aangeven te willen leren. Zoals Sylvie Carette (2012, p3) in haar artikel ook beschrijft: “De persoon met ASS heeft het stuur van de tandem vast. Hij bepaalt de richting en de hulpverlener/ouder zit naast hem om samen na te denken, te wijzen op bepaalde zaken enz.” Zorg voor een coachende begeleiding, waarin de ouder of hulpverlener naast de jongeren of jongvolwassene staat. Laat hen ook ervaringen opdoen en fouten maken. Psycho-educatie gaat verder dan uitleg geven over autisme, over relaties, etc. (Carette, 2012)
- Hoe rekening houden met de cognitieve stijl?: Mensen met ASS zijn visuele, concrete denkers, stem de manier van werken en bespreken dan ook af op de persoon aan wie de begeleiding gegeven wordt. Handige hulpmiddelen kunnen zijn:
 - o Een seksueel woordenboek, waarbinnen de verschillende begrippen die samenhangen met het onderwerp uitgewerkt en gedefinieerd worden. (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006) Houdt hierbij rekening met de definities en begrippen die de persoon met ASS zelf gebruikt of prettig vindt om te gebruiken.
 - o Doseer en varieer de informatie, en maak gebruik van visuele ondersteuning afgestemd op de betreffende persoon met ASS. (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006) Wissel ook af in verbale informatie en visuele ondersteuning. En stem af op de leeftijd en het verstandelijke vermogen van de persoon met ASS. (Gerland, 2006)
 - o Gebruik van werkbladen, deze kunnen ondersteunend werken maar wees hierin creatief en stem ook dit af op de persoon met ASS. (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006)
 - o Gebruik van plaatjes, foto's, beeldmateriaal, ook dit kan ondersteunend zijn, “maar het visualiseren biedt geen garantie op een correct begrip van betekenissen.” (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006 p54) Houdt hierbij rekening met een beperking op het gebied van verbeelding, detailgerichtheid, letterlijk begrip, kortom: de contextblindheid. (Vermeulen, 2009)
- Rekening houden met verschillen in normen en waarden: Het is belangrijk om je bewust te zijn van verschillen in mening, normen, waarden,

referentiekaders, etc. (Carette, 2012) De persoon met ASS kan een situatie of begrip heel anders interpreteren of 'zien' dan de ouders of hulpverlener. Belangrijk is om een juist begrip van situatie te geven, maar ga niet voorbij aan de normen en waarden van de persoon met ASS.

- Openheid van de hulpverlener (of ouder): Gunilla Gerland (2006 p127) zegt in haar boek: "Helaas blijken volwassenen en hulpverleners hun eigen onzekerheid om over het onderwerp te praten te verstoppen achter een gordijn van bezorgdheid over het effect dat voorlichting op de kinderen/leerlingen zal hebben." Het is een persoonlijk onderwerp, zowel voor de persoon met ASS als voor de hulpverlener of ouder. Belangrijk is om bewust te zijn van de eigen grenzen en die ook aan te houden. Daar tegenover staat echter dat een open houding over het onderwerp nodig is. Het gaat om informatie geven en verduidelijking aanbrengen in situaties die voor de persoon met ASS lastig kunnen zijn. Ously en Mesibov (Gerland, 2006) hebben een kleinschalig onderzoek gedaan, waaruit blijkt dat er geen samenhang is tussen kennis over seksualiteit en de belangstelling daar iets mee te doen. "Kennis van seksualiteit is de voorwaarde dat al geïnteresseerde mensen met ASS de mogelijkheid krijgen hun behoeften te bevredigen." (Gerland, 2006 p 128)

(Cornelisse, 2012 p 11)

Hoofdstuk 3: Methodologie

3.1 Onderzoeksmethode

In deze opzet van praktijkonderzoek gaat het om een kwalitatief survey-onderzoek. "Survey-onderzoek is gericht op de vraag hoe mensen ergens over denken, wat ze ergens van vinden, hoe ze handelen, wanneer en wat ze doen." (Harinck, 2010 p 60) Met mijn onderzoek wil ik er achter komen hoe de jongeren die ik begeleid denken over verliefdheid en wat zij van mij nodig hebben. Hierbij vraag ik naar hun mening, hun gedachten over het onderwerp.

Mijn onderzoek bevat kwalitatieve gegevens, omdat het om ongestructureerde, niet meetbare gegevens gaat, namelijk de mening van een persoon.

3.2 Onderzoeksgroep

"Een heel belangrijk kwaliteitscriterium in het praktijkonderzoek is de triangulatie, het gebruik van meerdere gegevensbronnen." (Harinck, 2010 p77) Binnen mijn onderzoek wil ik triangulatie bereiken door drie verschillende typen informanten hierbij te betrekken, namelijk:

- Jongeren van 16 t/m 21 jaar met ASS en een normale begaafdheid: Ik heb de mogelijkheid om bij vier jongens die ik begeleid, een interview af te nemen.
- Ouders van de jongeren: Ik heb de vier moeders van deze jongens bereidt gevonden mee te werken aan mijn onderzoek. Ik mag hen interviewen over hun zonen.
- Literatuuronderzoek, zie hoofdstuk 2, theoretisch kader.

De keuze om met zowel de jongeren als hun ouders in gesprek te gaan over verliefdheid, is gemaakt vanuit het perspectief en het doel een zo concreet mogelijk antwoord op de deelvragen te verkrijgen. Hierdoor kan een zo compleet mogelijk antwoord gegeven worden op de onderzoeksvraag.

De semigestructureerde interviews geven mij als onderzoeker de mogelijkheid tot doorvragen, waardoor ik meer en concretere informatie kan verkrijgen. Daarnaast geeft het de jongeren en de ouders de ruimte en mogelijkheid tot het stellen van vragen, het geven van voorbeelden en het duidelijker verwoorden van hun mening en ervaringen.

3.3 Operationalisatie van het onderzoek

Ik ga met de jongeren en hun ouders een semigestructureerd interview houden. (Harinck, 2010) Ik heb een hoofdvraag geformuleerd en daarbij een aantal topics, waardoor ik zo goed en compleet mogelijk antwoord wil krijgen op mijn deelvragen. Gedurende mijn interviews met de jongeren, maar ook met de ouders, wil ik rekening houden met de Identifying Topics for Conversation. (Mesibov, Shea, & Schopler, 2004)

Ik doe dit door de hoofdvraag en topics van het interview van tevoren schriftelijk aan de jongeren en de ouders bekend te maken. Op die manier kunnen zij zich

voorbereiden op het interview en de vragen die kunnen komen. Daarbij geef ik kort mondelinge toelichting en beantwoord ik eventuele vragen. Omdat het om een persoonlijk onderwerp gaat, is het belangrijk om voorbereid te zijn op wat aan bod kan komen.

De topics zullen tijdens het interview in het gezichtsveld van zowel mij als interviewer als van de geïnterviewde jongere of ouder liggen, zodat deze altijd gebruikt kunnen worden ter verduidelijking en houvast.

De locatie van het interview bepaal ik in overleg met de jongeren met ASS, zodat ik kan afstemmen op hun behoeften (zie 2.3). Het doel hiervan is om de jongere een zo veilig mogelijke setting te bieden, waarbinnen een ontspannen gesprek over een persoonlijk, soms moeilijk onderwerp kan plaatsvinden. Het is zeer belangrijk dat de jongere 'makkelijk' kan praten over het onderwerp en zijn/haar belevingen en ervaringen hierbij.

Ook met de ouders zal ik in overleg de locatie afspreken, zodat ook daar een zo veilig mogelijke setting geboden kan worden.

De topics for conversation voor de interviews met de jongeren, zijn:

- Betekenis verliefdheid
- Verschil met vriendschap
- Verwachtingen van relatie, van jezelf
- Verwachtingen van relatie, van de ander
- Moeilijkheden verliefdheid/relatie
- Nodig van thuisbegeleider (of omgeving)

De Topics for conversation voor de interviews met de ouders, zijn:

- Betekenis verliefdheid
- Verschil met vriendschap
- Verwachtingen relatie zoon
- Verschil mensen met en zonder ASS
- Moeilijkheden verliefdheid/relatie
- Nodig van thuisbegeleider

Enkele topics for conversation zijn bij de jongeren en de ouders verschillend.

Doordat ik enkel jongens interview, en hun ouders (moeders), spreek ik bij de topics voor de ouders over 'zoon'.

Bij de ouders wordt de topic 'verwachtingen van relatie, van de ander' weggelaten, omdat ik hen vooral wil bevragen over hun eigen zoon en niet over de eventuele partner. De topic 'verschil mensen met en zonder ASS' is bij de ouders toegevoegd, omdat ik benieuwd ben naar wat zij bij hun zoon verwachten of wenselijk vinden wanneer het gaat om de partner. Heeft een partner met of zonder ASS voorkeur en waarom?

Tijdens het interview wil ik samen met de jongere, en ook met de ouders, een woordweb op papier zetten. Op die manier kan ik het interview structuur geven, de gegevens tussendoor goed samenvatten, en controleren of ik een antwoord goed

begrepen heb. Een woordweb zorgt er tevens voor dat uitwijken naar andere onderwerpen kan worden ondervangen en biedt de mogelijkheid aan zowel interviewer als geïnterviewde om terug te kijken op wat besproken is en eventuele aanvullingen te vragen of te geven. (Buzan & Buzan, 2011)

Binnen mijn interviews wil ik geen vaste volgorde aanhouden, maar het gesprek starten en tussentijds ervoor zorgen dat alle topics for conversation (Mesibov, Shea, & Schopler, 2004) aan bod komen, afstemmend op wat jongeren en ouders vertellen. Het is bij alle partijen bekend dat het gaat om verliefdheid, dus wil ik starten met te vragen wat zij onder verliefdheid verstaan.

De data die ik door middel van interviews verzamel wil ik verwerken door middel van de geordende schoenendoos van Harinck (2010). Per topic dat geformuleerd is voor de interviews, wil ik de bijbehorende antwoorden noteren.

3.4 Rol van de onderzoeker

Ik wil tijdens het interview zoveel mogelijk gebruikmaken van open vraagstellingen, zodat de jongeren en ouders aan het denken worden gezet en de ruimte krijgen hun antwoord zo duidelijk en compleet mogelijk te formuleren.

Voor mij als onderzoeker is het belangrijk ervoor te zorgen dat ik geen eigen aanvullingen geef op de antwoorden van zowel de jongeren als de ouders. Ik ken de jongeren en hun ouders al een tijd en heb al vaker met hen over dit onderwerp gepraat. Daardoor heb ik enige achtergrondkennis. Door open vragen te stellen en de jongeren en de ouders het woord te laten voeren, wil ik voorkomen dat ik zelf zaken invul.

Ook bij het noteren van de antwoorden, is het belangrijk dat deze zo min mogelijk tot niet worden beïnvloed door mij als onderzoeker. Ik wil daarom zoveel mogelijk gebruikmaken van citaten. De citaten die ik opschrijf lees ik voor aan de degene die ik interview, zodat zij kunnen aangeven of ik hun antwoorden juist verwoord.

Helemaal objectief zijn is waarschijnlijk niet haalbaar, maar door bovengenoemde maatregelen streef ik daar wel naar.

3.5 Ethische aspecten

Bij de start van mijn onderzoek heb ik bekeken wie van de jongeren die ik begeleid binnen mijn onderzoeksgroep passen. Daarnaast heb ik gekeken in hoeverre de jongeren zelf met dit onderwerp bezig zijn. Dit kon ik vaststellen door te kijken naar wat zij zelf aan vragen stelden.

De jongeren die in aanmerking kwamen hebben ik allereerst mondeling gevraagd om medewerking, waarbij ik uitleg gaf over het onderwerp van mijn onderzoek. Vervolgens heb ik bij de ouders van deze jongeren geïnformeerd of zij ook wilde meewerken aan mijn onderzoek. Bij beide heb ik meteen aangegeven dat de gegevens anoniem verwerkt zullen worden.

Toen zowel de jongeren als de ouders aangaven mee te willen werken, heb ik een brief opgesteld met daarin nogmaals kort de uitleg over mijn onderzoek en de bevestiging dat alle informatie anoniem verwerkt zal worden. (zie bijlage 1 en 2) Jongeren en ouders hebben deze brief gelezen en daarna het strookje ondertekend.

De anonimiteit wordt ook gewaarborgd doordat ik niet met derden over de inhoud van mijn onderzoek praat. Wanneer dit wel noodzakelijk is, gebruik ik geen namen of maak ik gebruik van een vervangende naam.

Met zowel jongeren als ouders heb ik besproken dat mijn onderzoek mogelijk opgenomen kan worden in de database van Fontys OSO. Ook hiervoor heb ik hun toestemming gevraagd, met daarbij ook weer de garantie dat alles anoniem wordt verwerkt.

Tot slot heb ik afgesproken met de jongeren en de ouders dat zij, wanneer het onderzoek afgerond is, de resultaten zullen krijgen.

Hoofdstuk 4: Dataverwerking

4.1 Data interviews jongeren

Voor mijn onderzoek heb ik vier jongeren geïnterviewd. Zij hebben alle vier ASS, een normale begaafdheid en vallen binnen de gestelde leeftijdscategorie van 16 tot en met 21 jaar.

Binnen deze interviews heb ik mij gericht op zes topics, zoals beschreven in hoofdstuk 3.3.

In onderstaande tabel zijn mijn bevindingen per jongere en per topic uitgewerkt.

Jongeren Topics	S.	T.	Q.	V.
1. Betekenis verliefdheid	"Speciale verbondenheid, die persoon heeft een speciale betekenis." "Het moet je overkomen, als je het graag wil, komt het niet."	"Veel over denken, ook als ik haar niet zie." "Ik voel me constant blij, niks kan dat gevoel verpesten." "Ik word op het eerste gezicht verliefd: het gevoel nestelt zich in mijn hersenen."	"Goed gevoel voor een <i>meisje</i> ." "Het idee er langer mee door te willen." Denken: "Daar zou ik wel mee willen." "Relatie geeft status, ik zou wel het gezelschap willen, iemand die om me geeft. En het is meer intiem."	"Bij iemand willen zijn, bij iemand in één ruimte willen zijn." "Paar keer verliefd geweest, het voelt vervelend: als het niets kan worden." "Ik wil dat ze bij me is."
2. Verskil met vriendschap	"Als je aan die ene persoon denkt, dan 'catjing' verschijnt er een lach op je gezicht." "Aan vrienden kun je ook denken, maar dan voel je je 'anders' van binnen."	"Voor vrienden heb ik niet echt een gevoel." "Vriendschappen met meisjes kan, maar nu nog niet. Ik wil eerst een vriendin."	"Een minder warm, goed gevoel." "Meer gamen, huiswerk maken, bioscoop, uitstapjes." "Meestal met jongens, jongensdingen doen." "Vrienden	"Vrienden = niet verliefdheid." "Dat gaat makkelijker." "Je vraagt makkelijker wat de ander gaat doen." "De gedachten zijn anders: wat moet ik nu zeggen?"

			geven minder om je, zijn meer huiswerkgenoten, het is minder intensief."	(bij relaties)"
3. Verwachtingen relatie: jijzelf	"Als zij blij is, ben ik ook blij." "Een luisterend oor bieden, de ander blij maken, bijvoorbeeld door haar te laten lachen." "Contact houden." "Geen vaste patronen aanhouden: niet steeds om de zoveel tijd "ik hou van je" zeggen omdat het 'hoort'."	"Socializen." "Soepel praten, in gesprek blijven." "Contact heb ik liever face-to-face, dan weet ik de bedoelingen beter."	"Vriendin tevreden houden → koesteren." "Vriendin aandacht geven, kussen, gezelschap, meegaan naar familie, etc." "Gevoel voor humor." "Vriendin veel zien, of anders veel contact (kan ook via computer)."	"Het moet gelijkwaardig zijn." "Dezelfde interesses delen." "Andere interesses van elkaar accepteren. Geldt ook voor de ander." "Beetje verschillen is goed: een batterij werkt ook niet als het alleen twee + (plus)kanten heeft." "Ander gelukkig maken. Dit is toch logisch? Hoe? Dat is bij iedereen anders."
4. Verwachtingen relatie: de ander	"Eigenlijk niks, als de ander maar blij is." "Gesprekken voeren, luisterend oor bieden." "Humor, elkaar laten lachen!"	"Gesprek aangaan." "Reactie geven op wat ik zeg." "Regelmatig afspreken. Dit is de basis, denk ik." "Libido, maar zegt zij 'nee, ik wil je beter	"Vriendin moet mij zien staan." "Dezelfde interesses hebben, is leuk." "Niet vreemdgaan. Ik ook niet." "Liefst zonder beperking."	"Het moet gelijkwaardig zijn." "Interesse tonen, in mij is moeilijk: Ik zie alles, weet wanneer iemand zijn interesse in een gesprek met een ander

		leren kennen', dan laat ik mij beter kennen." "Ik moet mijn verhaal kwijt kunnen."	"Ze moet ASS begrijpen, anders wil ik het niet vertellen." <u>Voorwaarden</u> "Geen 100 kilo wegen. Geen drugs gebruiken. Geen crimineel zijn, geen strafblad hebben. Geen verkeerde vrienden hebben. Niet uit een verkeerde gemeenschap komen (aso's etc.)"	verliest."
5. Moeilijkheden verliefdheid/ relatie	"Te ver gaan in de ander blij maken, mezelf wegcijferen." "Contact houden, wat moet je doen, wanneer, hoe vaak?" "De twijfel of ik wel leuk genoeg ben en het wel goed doe." "Graag willen helpen maar het soms niet kunnen: geeft een machteloos gevoel en ik blijf me zorgen	"Als ik het meisje een tijd niet zie, dat vind ik lastig." "Ingekrompen gevoel', wat moet ik zeggen?" "Gesprek aangaan, dit blijft spannend. Ik wil de switch weer om kunnen zetten, zodat ik wel het gesprek aan durf te gaan." "Ik hoop op een goede afloop, maar	"Minder vrije tijd voor mezelf. De hele avond voor jezelf bezig zijn, dan komt je vriendin aandacht tekort. Ik ben wel bereid mijn tijd voor mezelf te minderen." "Aanspreken, contact maken." "Bang om te blameren, voor schut te staan. Meisjes zijn vaak niet	<u>Start relatie</u> "Gesprek starten, binnen school of werk gaat dit goed, bij onbekenden (op straat) gaat dit minder goed." "Samen iets leuks doen?: als de ander geen tijd heeft/maakt, dan houdt het op." "Meisjes hebben me 'laten zitten', het is moeilijk in te schatten

	maken."	het is aan de ander. Ik kan daarbij rationeel denken, me erbij neerleggen als het niks wordt, maar het gevoel blijft."	alleen."	wat de bedoeling is!" <u>Binnen relatie</u> "Meningsverschillen, kan maar blijft minder fijn: stem verheffen bijvoorbeeld." "Als er jonkies komen." "Discussie, als ik iets wil wat zij niet wil, dat bespreken."
6. Nodig van thuisbegeleider (of omgeving)	"Op het moment dat het op mijn pad komt, wil ik vragen kunnen stellen." "Dit kan bij een begeleider zijn, maar ook bij vriendinnen. Eerder bij hun dan mijn vrienden." "Het is lastiger om hierover met ouders te praten." "Op mijn vragen heb ik graag concrete antwoorden."	"Switch vinden, dan switchen." "Dat geldt ook bij vriendschappen, maar nog meer voor een relatie." "Als de spanning dan weg is of verminderd, is het autisme ook weg."	"Help me aan een date!" "Bij mijn moeder zal ik niet snel erover praten, vrouwen nemen vaak minder snel initiatief." "Bij mijn vader: geen idee hoe hij zijn nieuwe vrouw leerde kennen."	"Af en toe een gesprekje, als het erop komt." "Voornamelijk dingen binnen de relatie bespreken, dat lost de meeste dingen op."

4.2 Data interviews ouders

De interviews met de ouders, allen moeders, zijn op eenzelfde manier uitgewerkt als die van de jongere.

Ouders	Moeder S.	Moeder T.	Moeder Q.	Moeder V.
Topics				
1. Betekenis verliefdheid	"Hij is er helemaal vol van." "Hij heeft er alles voor over." "Wil knuffelen en sms'en etc." "Er is een klik, ze delen interesses." "Bij zijn eerste echte verliefdheid: praatte er veel over, hij was blij: als hij naar haar toe kon."	"Altijd denken aan dat ene meisje." "Er alles voor willen doen." "Hij kan over eigen grenzen heen gaan, als de ander gelukkig is, is hij dat ook."	"Indruk hebben van iemand: leuk, mooi..." "Eén keer gezegd: Ik ben stapelverliefd op..." "Hier toonde hij zelf initiatief, wel met steun van huiswerk-begeleider → valentijns-cadeautje."	"Iets wat je niet in de hand hebt." "Realiteit niet zien, blind makend." "V heeft een keer een meisje leuk gevonden, ging er veel mee msn'en."
2. Verskil met vriendschap	"Is gewoon gezellig, geen lichamelijk contact." "De tijd wijst uit hoe lang het duurt (geldt ook voor relaties)" "Wel interesses delen."	"Met vrienden of vriendinnen ben je maatjes, er speelt geen verliefdheid." "T. zegt: vriendschap kan ik hebben met klasgenoten, met mijn grote broer en zijn vrienden."	"Hij neemt weinig initiatief." "Jongens en meisjes: over meisjes in de klas praat Q. als 'een van de mannen'."	"Bij verliefdheid is er sprake van een 'verbinding'." "Bij verliefdheid heeft V er veel voor over."
3. Verwachtingen relatie zoon	"Onzekerheid" "Bij problemen willen helpen." "Ook willen praten met haar, ook over	"Hij is meteen hoteldebotel." "Over eigen grenzen heen gaan." "Eerst vriendschap	"Grote problemen, vooral rondom vanzelfsprekendheden (zie 'moeilijkheden	"Gelijkwaardigheid in de relatie is belangrijk!" "De ander blij maken, het de ander naar de

	moeilijke dingen.” “Initiatief mag meer vanuit haar komen.”	en dat laten uitgroeien tot een relatie.”	verliefdheid/ relatie)” “De partner moet dingen kunnen slikken.” “Gelijkwaardigheid is belangrijk.” “In een nieuwe situatie doet Q zich beter voor. Als hij zich thuis voelt, laat hij meer zichzelf zien.”	zin maken.” “V kan wel beter grenzen aangeven nu.” “Een relatie heeft hij nog niet gehad, maar heeft wel meisjes leuk gevonden.” “Vertrouwd op wat de ander zegt.”
4. Verschil mensen met en zonder ASS	“Emoties zijn voor mensen met ASS heftiger, vooral: wat moet je ermee?” “Zelfinzicht is lastiger voor mensen met ASS, ook het veranderen van jezelf (gedragingen etc.)”	“Mensen zonder ASS zullen eerder contact leggen. Mensen met ASS durven dat niet.”	“Hij heeft iemand nodig die kan accommoderen.” “Gelijkwaardigheid gaat mogelijk beter wanneer hij een partner krijgt die ook ASS heeft.” “Of iemand die de lat niet te hoog legt (op sociaal gebied)”	“Beide (met/) zonder ASS is beter. Half/half (één persoon met en één persoon zonder ASS) is niet te doen.”
5. Moeilijkheden verliefdheid/ relatie	“Onzeker: zichzelf wegcijferen, doe ik het wel goed?” “Onzeker: aanvoelen hoeveel en hoe vaak je mag knuffelen, sms'en, etc.? Wil de ander	“Contact leggen.” “Het gesprek gaande houden.” “Stilvallen, wat moet hij zeggen?” “Vraagt zich veel af of iets wel of niet leuk is	“Q reageert associatief.” “Het contact kan grillig zijn.” “Hierdoor bestaat de kans dat de partner Q niet meer voor vol aanziet.” “Q is goed in	“V moet niet de ander pleasen.” “Hij moet bij zichzelf blijven.” “De eigen grenzen waarborgen.” “Vertrouwen op wat de ander zegt:

	knuffelen?" "Problemen overnemen van de ander." "Tijd doorbrengen met de ander: hoe past het in de weekplanning? Hoe vul je die tijd in?" "Spanning voor nieuwe dingen: alle energie gaat naar de voorbereiding van een afspraakje." "Keuzes maken."	(gesprek, gedrag)"	het compenseren van zijn valkuilen/moeilijkheden." "Q doet alles met alle goede bedoelingen!" maar: "Q is onhandig in het contact." "Hij beweegt 'hoekig', is niet flexibel, beweegt niet mee."	onduidelijk, wisselende opmerkingen, achter de rug om praten: wat is voor mij bedoeld?" "Kwetsbaarheid: sinds hij door een paar meisjes gekwetst is, is hij harder in doen en laten, niemand deugt meer."
6. Nodig van thuisbegeleider	"Praten over onzekerheden, relaties, verliefdheid." "Op dit moment is hij er nog niet zo mee bezig, dus nu niets nodig verder." <u>Vanuit ouders</u> "Wij kunnen alleen praktisch sturen en het dan overlaten aan hem en zijn vriendin."	"Uitvoerig gesprek, hoe dit allemaal werkt." "Advies!" <u>Voor ouders</u> "Ingang creëren, bij T., tot dit onderwerp."	"Coaching nodig voor sociale gedragingen, flexibiliteit, etc." "Bij voorvallen hem serieus nemen en ermee aan de slag gaan. Eventueel met partner." <u>Voorbereidend</u> "In gesprek blijven met Q." "Eventueel een sociale vaardigheids-training of ToM-training volgen?"	"In leeftijd wat dichterbij V, en zijn 'taal' spreken." "Openheid!" "Dingen bespreekbaar houden." "Zijn vertrouwen niet beschamen." "Open kunnen praten over het onderwerp." "Vertrouwens band!"

Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen

Binnen dit hoofdstuk zal ik de conclusies formuleren die ik heb verkregen vanuit mijn praktijkonderzoek. Allereerst formuleer ik per topic de conclusies, waarna ik antwoord zal geven op de deelvragen betreffende het praktijkonderzoek.

Vervolgens geef ik antwoord op de centrale onderzoeksvraag.

Tot slot geef ik een aantal aanbevelingen.

5.1 Conclusies en antwoorden op de deelvragen:

Hieronder wil ik kort antwoord geven op de deelvragen die gesteld zijn binnen dit onderzoek.

Deelvraag 1:

Wat geven de jongeren met ASS zelf aan te weten over en belangrijk te vinden omtrent het onderwerp verliefdheid?

De jongens geven vooral aan dat verliefdheid een fijn gevoel geeft. V is de enige die aangeeft verliefdheid ook te associëren met een vervelend gevoel, vanwege eerdere minder leuke ervaringen op dit gebied. Dit komt voort uit problemen met het juist begrijpen van de gevoelens en bedoelingen van de ander, iets wat voor mensen met ASS tot vervelende situaties en onbegrip kan leiden. Denk hierbij aan beperkingen in de Theory of Mind en op gebied van sociale interactie en contextvorming (Delfos, 2003; Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006)

De jongens geven ieder aan dat het verschil met vriendschap vooral naar voren komt in het gevoel dat je erbij hebt. De gevoelens voor vrienden en vriendinnen zijn veel algemener en minder heftig.

Binnen een relatie geven de vier jongens aan dat gelijkwaardigheid centraal staat. Zij geven daaraan ieder een eigen invulling (zie hoofdstuk 2). S geeft aan te willen helpen bij problemen, maar ook zelf zijn verhaal kwijt te willen kunnen. T sluit daarbij aan, maar geeft ook aan dat seksualiteit belangrijk is binnen een relatie. Hij wil daarin wel rekening houden met zijn partner. V geeft aan dat overeenkomsten in interesses en acceptatie van verschillen in interesses belangrijk zijn.

Q zoekt ook gelijkwaardigheid, maar laat dat vooral naar voren komen, doordat hij aangeeft graag “gezien” te willen worden door zijn partner. Ook geeft hij aan het prettig te vinden iemand te hebben die om hem geeft.

Om gelijkwaardigheid te bereiken is het van belang dat partners elkaar goed begrijpen, dat er duidelijkheid bestaat over wat ieder van de ander verwacht en wat ieder voelt. (Delfos, 2003; Mesibov, Shea, & Schopler, 2004) Voor deze jongens is dat lastiger vanwege hun ASS en de bijbehorende beperkingen op onder andere sociaal en contextueel gebied (zie hoofdstuk 2).

Deelvraag 2:

Waarom hebben de jongeren met ASS behoefte binnen de begeleiding, als het gaat om het onderwerp verliefdheid?

S en T geven duidelijk aan behoefte te hebben aan gesprekken, dan wel met een begeleider, dan wel met vrienden of vriendinnen. Binnen deze gesprekken willen zij onzekerheden en vragen kunnen bespreken. Zij zijn op zoek naar adviezen en concrete antwoorden.

V geeft aan er vooral behoefte aan te hebben om zelf te kunnen aangeven of hij over een situatie wil praten of niet. Een eventueel gesprekje kan best “als het erop komt”. Hij geeft tevens als enige aan vooral zaken te willen oplossen door deze met zijn partner te bespreken.

Q is de enige die niet aangeeft behoefte te hebben aan gesprekken of aan een plek om vragen te stellen. Hij is vooral praktisch gericht op het vinden van een vriendin, maar weet niet waar hij dat kan doen. Hij zoekt praktische, concrete ondersteuning hierbij.

Opvallend is dat in de literatuur wordt beschreven dat mensen met ASS visuele denkers zijn en dat verbale taal lastig kan zijn. (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006) Drie van de vier jongens geven echter aan vooral gesprekken te willen voeren. Daarbij is het wel belangrijk dat zij zelf de regie houden en dat er wordt afgestemd op wat de betreffende persoon met ASS nodig heeft aan (visuele) ondersteuning, zoals onder andere Sylvie Carette (2012) ook beschrijft in haar artikel.

S en Q geven beiden aan behoefte te hebben aan concreetheid. S wil graag concrete antwoorden op zijn vragen en hij wil concreet weten hoe hij zich moet gedragen naar zijn toekomstige vriendin.

Q geeft heel concreet aan dat hij wil weten waar hij een toekomstige vriendin kan leren kennen.

Bij deze twee jongens komt het concrete denken van ASS'ers wel sterk naar voren. (Vermeulen & Carette, 2011; Vermeulen, 2009)

Deelvraag 3:

Wat vinden ouders van jongeren met ASS belangrijk binnen de begeleiding, op het gebied van verliefdheid?

Alle vier de moeders geven aan dat het belangrijk is dat hun zonen gesprekken kunnen voeren over verliefdheid en relaties, en de bijkomende onzekerheden en vragen. De moeder van V geeft hierbij duidelijk aan dat het vooral belangrijk is dat de begeleider open is naar V en dat er sprake is van een vertrouwensband. De moeder van Q geeft duidelijk aan dat het belangrijk is dat haar zoon serieus wordt genomen door de begeleider.

Ik mag, naar aanleiding van de interviews maar ook met eerdere gesprekken in het achterhoofd, aannemen dat dit voor alle vier de moeders geldt. Dit komt tevens overeen met de aanbevelingen die in de literatuur worden beschreven met betrekking tot het geven van begeleiding rondom verliefdheid, relaties en seksualiteit. (zie 2.3)

De moeder van Q is de enige die ook de optie van een sociale vaardigheidstraining of ToM-training aankaart.

Ook hierbij is het belangrijk af te stemmen op de persoon met ASS. Binnen een sociale vaardigheidstraining die tegen het eind van de puberteit (in het geval van Q) gegeven zou worden, kunnen zowel de basis sociale vaardigheden als de vaardigheden rondom verliefdheid, relaties en seksualiteit geïntegreerd worden. (Vermeulen & Carette, 2011)

5.2 Conclusie en antwoord op de centrale onderzoeksvraag:

‘Wat hebben jongeren in de leeftijd van 16 tot en met 21 jaar met een Autisme Spectrum Stoornis en een normale begaafdheid nodig van mij als thuisbegeleider omtrent het onderwerp verliefdheid?’

Drie van de vier jongens die ik heb geïnterviewd geven aan behoefte te hebben aan gesprekken. Binnen deze gesprekken willen zij de mogelijkheid om vragen te stellen, onzekerheden te bespreken en situaties te verhelderen.

Een belangrijk aandachtspunt voor deze jongens hierbij is, dat zij zelf willen kunnen en mogen aangeven wanneer zij behoefte hebben aan een gesprek over verliefdheid en/ of relaties.

De coachende begeleidingsvorm waar Sylvie Carette (2012) in haar artikel over spreekt is hier dan ook zeker van toepassing. De jongens willen zelf de regie over de invulling van de begeleidingsmomenten.

S geeft hierbij nog expliciet aan dat hij graag concrete antwoorden op zijn vragen wil. Mensen met ASS zijn concrete denkers. (Vermeulen, Helleman, Conix, & De Lameillieure, 2006) Dat maakt dat het zeer belangrijk is als begeleider zoveel mogelijk te trachten tot concrete oplossingen en antwoorden te komen, in samenwerking met de jongeren.

Hierbij moet echter niet vergeten worden dat relaties open systemen zijn, waar niet één altijd geldend antwoord op te vinden is. (Vermeulen & Carette, 2011)

Q geeft een zeer concrete vraag naar mij als begeleider, namelijk: “help mij aan een date”. Het is belangrijk om met Q te onderzoeken waar deze vraag vandaan komt. Heeft hij zelf geen idee waar hij een partner kan vinden en wil hij dat wel graag? Of ligt er iets anders aan ten grondslag?

Ook wanneer het dit soort praktische vragen betreft, is het belangrijk te trachten concrete oplossingen en antwoorden te vinden, in samenwerking met de jongeren. (Carette, 2012; Gerland, 2006)

De vier moeders die ik heb geïnterviewd waren zeer eenstemmig in het aangeven van wat zij belangrijk vinden binnen de begeleiding van hun zonen, namelijk het voeren van gesprekken.

Het gaat hierbij vooral om het coachen van de jongens, het beantwoorden van vragen, het bespreken van situaties die zij tegenkomen en het geven van adviezen. De moeders stemmen hierin overeen met drie van de vier jongens die geïnterviewd zijn. Alleen Q geeft niet concreet aan of hij gesprekken zou willen voeren over verliefdheid en relaties.

Vooraf de moeder van V geeft daarnaast ook aan wat belangrijke eigenschappen en vaardigheden van de begeleider zijn.

Deze komen sterk overeen met wat in de literatuur beschreven staat, namelijk:

- Wees open
- Zorg voor een vertrouwensband
- Houdt rekening met normen en waarden van de jongeren zelf
- Neem de jongeren en hun verhaal serieus
- Wees betrouwbaar

(Carette, 2012; Gerland, 2006; Vermeulen & Carette, 2011)

Daarnaast geeft de literatuur nog aan dat het ondersteunend kan zijn om gebruik te maken van een seksueel woordenboek, werkbladen, plaatjes en foto's en/ of ander beeldmateriaal. Met hierbij de nadrukkelijke kanttekening dat elk materiaal afgestemd moet zijn op de jongere om wie het gaat. (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006)

Omdat het gaat om concrete denkers kan bovengenoemd materiaal verduidelijking scheppen. Wees er echter op bedacht dat de interpretatie en het begrip van de materialen anders kan zijn, door onder andere een beperking op verbeeldend gebied, detailgericht denken en letterlijk begrip.

De moeder van Q is binnen dit onderzoek de enige die aangeeft dat een sociale vaardigheidstraining of een ToM-training ook een optie zou zijn voor haar zoon. Ook bij deze optie is het belangrijk af te stemmen op en met de jongere in kwestie.

5.3 Aanbevelingen

Vanuit de conclusies op de centrale onderzoeksvraag kunnen een aantal aanbevelingen gedaan worden, aan mijzelf als thuisbegeleider, maar ook aan collega's in het werkveld.

Allereerst is het zeer belangrijk dat de jongeren zelf de regie houden over de begeleiding rondom dit onderwerp (maar ook rondom andere onderwerpen). De jongeren geven aan zelf vragen te willen stellen en situaties voor te willen leggen. Luister naar hen en laat merken dat hun verhalen gehoord en serieus genomen worden. Ga samen op zoek naar mogelijkheden en oplossingen. Wees hierbij eerlijk en duidelijk over het feit dat er geen altijd geldende regels bestaan binnen sociale situaties.

Zorg als begeleider voor een open houding naar de jongeren en respecteer hun normen, waarden en referentiekaders. Accepteer daarbij ook dat deze kunnen verschillen van die van uzelf.

Zorg voor veilige situatie en setting om deze gesprekken te voeren en wees betrouwbaar. Spreek bijvoorbeeld af met de jongere dat wat er besproken wordt, tussen jullie zal blijven. Tenzij er ernstige situaties besproken worden, waar als begeleider de plicht bestaat dit met derden (ouders of andere betrokkenen) te bespreken. Spreek daarbij af dat dit altijd in het medeweten van de jongere zelf gebeurd.

Zorg voor een open contact met ouders, zodat eventuele voorgevallen situaties ook met hen besproken kunnen worden. Dit geldt zeker voor jongeren onder de 18 jaar, maar in principe voor alle jongeren en jongvolwassenen.

Een open contact met ouders kan ook een ingang zijn om gesprekken tussen ouders en jongeren te stimuleren, indien dit nodig mocht zijn.

En, sta ook open voor concrete vragen als: “Help mij aan een date?!” Ga samen met de jongere die een dergelijke vraag stelt op zoek naar mogelijkheden. En bespreek samen met de jongere waar hij/zij behoefte aan heeft, wat voorwaarden zijn en waar hij/zij zich prettig bij voelt, etc.

Tot slot wil ik, naar aanleiding van mijn onderzoek, ook een aantal aanbevelingen voor vervolgonderzoeken doen. Deze zijn geformuleerd vanuit uitspraken van de jongeren en/of ouders, waardoor ik aan het denken ben gezet, of vanuit mijn eigen nieuwsgierigheid.

Allereerst een tip van de moeder van Q: een datingsite voor mensen met ASS, <http://www.apartner.nu/>. Deze site wil ik nog verder bekijken en mogelijk kan ik dit inzetten binnen de begeleiding van deze jongeren. Ook voor andere begeleiders van jongeren met ASS en voor jongeren met ASS zelf, zou dit mogelijk een bruikbare site kunnen zijn.

Al bij het opzetten van mijn onderzoek merkte ik dat ik mij afvroeg of er veel verschil is tussen waar jongeren met ASS behoefte aan hebben rondom begeleiding bij verliefdheid en relaties, en jongeren zonder ASS. Wanneer het gaat om jongeren met ASS denkt men na over wat er aan begeleiding nodig is, maar mogelijk hebben jongeren zonder ASS ook behoefte aan meer duidelijkheid en begeleiding rondom dit soort onderwerpen. Echter, bij deze laatste groep wordt er vaak vanuit gegaan dat zij dat leren van contact met leeftijdgenoten en anderen. (Vermeulen, Hellemans, Conix, & De Lameillieure, 2006) Maar is dat wel zo?

Dit zou dan ook een interessant vervolgonderzoek kunnen zijn.

Aan het begin van mijn onderzoek was het de bedoeling dat ik ook een meisje met ASS zou interviewen. Dat is helaas niet doorgegaan, maar ik blijf nieuwsgierig naar hoe meisjes met ASS denken over verliefdheid en relaties. Denken en voelen zij zich

anders dan de jongens die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd? Of juist niet? Hebben zij aan dezelfde of aan andere dingen behoefte dan de jongens? Ook dit zou een interessant vervolgonderzoek zijn.

Daaraan verbonden kan ook onderzocht worden of vaders er anders over denken dan de moeders die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd? En zit er dan nog verschil in hoe vaders en moeders denken over hun zoon of dochter?

Tot slot zou ik het zeer interessant vinden om een onderzoek te doen naar homoseksualiteit bij mensen met ASS. Dit vanuit mijn eigen interesse, maar ook door de uitspraken van Q. Q gaf namelijk aan het begin van het interview het volgende aan: "Ik zal het maar vertellen vanuit een hetero-perspectief, wat ik voel voor een meisje." Ik heb toen afgesproken met Q dat dat goed is, omdat hij als jongen op meisjes valt en het om zijn mening gaat.

Halverwege het interview zei Q: "Ik denk dat mensen van een andere geaardheid, andere antwoorden geven op deze vragen. Zij hebben meer dezelfde interesses. En ook minder meningsverschillen."

Ik vind het heel mooi dat hij daarover nadenkt en het zet me ook aan het denken. Zou een andere geaardheid inderdaad andere antwoorden geven dan bij deze heteroseksuele jongens met ASS? En in hoeverre speelt ASS daarin een rol? Dit is een vervolgonderzoek dat ik zelf ook graag nog eens zou doen.

(Cornelisse, 2012 p 11)

Hoofdstuk 6: Reflectie

Terugkijkend op mijn onderzoek ben ik allereerst erg enthousiast. Ik vind het geweldig dat deze jongeren en hun ouders mij zo vertrouwden om over dit persoonlijke onderwerp te praten, hier open over te zijn en hun ervaringen met mij te delen.

Tijdens de interviews zijn een aantal lastige punten besproken, die mij als interviewer en als hulpverlener erg raakte. Hiermee doel ik vooral op wat de jongeren en hun ouders aangaven rondom wat lastig is of kan zijn als het gaat om verliefdheid en/of relaties. De belemmeringen van ASS zijn voor de jongeren best groot. Maar ook wat ouders aangaven over eigen ervaringen met een partner met ASS of kenmerken van ASS, raakten mij.

Daar tegenover staat dat er ook veel grappige, leuke en vooral verrassende uitspraken en gedachten zijn uitgewisseld. De link tussen verliefdheid en verwachtingen binnen een relatie naar de werking van een batterij, had ik zelf nooit gelegd. En ook de uitspraak dat verliefdheid bij homoseksuele mensen anders zou voelen dan bij heteroseksuele mensen, vond ik meesterlijk.

Ik hoop dan ook in volgende gesprekken met deze jongeren op dit onderwerp terug te kunnen komen en met hen verder te praten over hoe zij verliefdheid en relaties zien.

Daarnaast gaven de meeste jongeren aan dat het vooral belangrijk was om er over te kunnen praten wanneer het nodig is en vragen te kunnen stellen. Ik hoop in mijn werk de jongeren, maar ook de ouders, hierin zoveel mogelijk tegemoet te kunnen komen.

In eerste instantie wilde ik tijdens mijn interviews gebruik maken van een videocamera. Dit om de gesprekken op te kunnen nemen en terug te kunnen luisteren, zodat ik de informatie goed kon verwerken.

Echter, de eerste jongen, S., gaf aan niet te willen dat er een videocamera werd neergezet tijdens het gesprek, ook niet wanneer hij niet in beeld zou komen en het gesprek na de verwerking gewist zou worden.

Ik heb toen besloten om samen met hem een woordweb te maken en daarin alle informatie zo goed en concreet mogelijk te beschrijven.

Na dit eerste interview begreep ik wel waarom een videocamera niet prettig zou kunnen zijn. Het is een persoonlijk onderwerp, soms ook best intiem, en het is al spannend om erover te praten. Een videocamera geeft extra spanning en kan ervaren worden als inbreuk op de privacy en de anonimiteit.

Tevens merkte ik dat het voor mijzelf ook prettig werkte om een woordweb te maken. Op de manier kon ik het gesprek meer structureren, terugkijken naar wat er besproken was, en vooral samen met de jongeren en ook met de ouders checken of wat besproken werd goed was beschreven.

Ik besloot om bij de rest van de interviews ook geen videocamera te gebruiken, maar ook te werken aan de hand van een woordweb.

Deze bevindingen heb ik meteen in de beschrijving van mijn onderzoek en de brieven die naar de jongeren en de ouders werden verstuurd, verwerkt.

Bij de start van mijn onderzoek had ik de mogelijkheid om drie jongens en één meisje te interviewen. Van de drie jongens hadden ook de ouders aangegeven mee te willen werken. De ouders van het meisje zijn binnen de opvoeding wat buiten beeld, waardoor die mogelijkheid verviel.

Het meisje was tevens een stelletje met een van de jongens, deze jongen begeleid ik, het meisje niet.

Echter, op de dag dat ik met hen het interview gepland had, bleek dat hun relatie niet lekker liep. De jongen gaf aan dat hij op dit moment niet het interview wilde doen. Ook het meisje gaf dat aan.

In overleg met hen heb ik besproken dat we eerst zouden bespreken hoe hun relatie verloopt, wat moeilijkheden zijn en of we samen tot oplossingen konden komen. Op een later moment zouden we eventueel het interview nog kunnen doen. Daar stemden beiden mee in.

Ik heb met zowel de jongen als het meisje twee gesprekken gevoerd en ik ben ook met hen samen in gesprek gegaan om te zoeken naar oplossingen voor de situatie binnen hun relatie. Deze gesprekken verliepen goed, maar waren wel heftig. Na de gesprekken gaven beiden aan het nu niet prettig te vinden om met het onderzoek mee te werken, dus spraken we af dat ik hen niet meer zou interviewen. Ik heb dit ook met ouders besproken.

In eerste instantie wilde ik nog kijken of het mogelijk was om de informatie uit de gesprekken omtrent deze relatie te gebruiken voor mijn onderzoek, maar gedurende de gesprekken bleek dat het meisje meerdere diagnoses had gekregen en dat vooral nu de depressie voorop stond. Verder gaven beiden aan niet meer mee te willen werken, dus heb ik besloten om op zoek te gaan naar twee andere jongeren.

Ik heb twee andere jongens bereid gevonden om mee te werken, en ook hun ouders gaven aan mee te willen werken.

Deze gesprekken heb ik gelukkig op redelijk korte termijn kunnen plannen, maar ik had al wel enige vertraging opgelopen. Dit zorgde ervoor dat ik tegen het eind wat meer werk had, maar ik heb wel acht mooie, verrassende interviews kunnen houden! En ik wil de jongeren en de ouders ook hier nogmaals heel erg bedanken voor hun openheid en vertrouwen!

Het onderwerp van mijn onderzoek heb ik gekozen vanuit mijn interesse voor verliefdheid, relaties, seksualiteit en hoe anderen daar tegenaan kijken. Daarnaast stelden een aantal jongeren mij regelmatig vragen over verliefdheid, relaties en seksualiteit, onder andere ook de jongens die hebben meegewerkt aan mijn onderzoek.

Ik heb in de afgelopen jaren dat ik werk bij Autismepraktijk Marloes de Rijk, en ook tijdens mijn werk als vrijwilliger bij Stichting Perspectief, gemerkt dat het voor de jongeren prettig is als ik open over het onderwerp praatte. (Daarmee wil ik niet zeggen dat ik alle details uit mijn eigen liefdesleven en relatie deelde, maar wel het onderwerp besprak zonder dat er een taboe op lag).

Met deze wetenschap ben ik dan ook aan het onderzoek begonnen. Ik heb me open opgesteld naar zowel de jongeren als de ouders die ik zou gaan interviewen.

Bij het vragen om medewerking aan de jongeren en aan de ouders heb ik ook benoemd dat ik me besef dat het een persoonlijk onderwerp is. Dit besef heb ik tijdens de interviews ook goed in gedachten gehouden.

Dat de jongeren en de ouders ervoor open stonden met mij in gesprek te gaan was duidelijk en vond ik getuigen van een goede vertrouwensband. Dit vond ik erg fijn om te merken en maakte dat ik ook zekerder was van mezelf tijdens de interviews. Tevens voelde het als bevestiging dat ik het goed doe in mijn werk en in mijn contact met deze jongens en hun ouders.

Waar ik me heel bewust van moest zijn tijdens de interviews, was dat ik zelf geen invloed moest hebben op de antwoorden van de jongeren en hun ouders. Ik wilde zo objectief mogelijk hun verhalen vastleggen. Doordat ik deze jongens al een tijd ken, ken ik veel van hun verhalen en situaties die zij zijn tegengekomen in hun leven. Ik wilde ervoor zorgen dat deze voorkennis niet van invloed was op het interview. Ik merkte dat ik dat nog best lastig vond, omdat ik hen graag wilde helpen door dingen mee aan te vullen of voorbeelden te geven om te kijken of we beiden (de jongere of ouder en ik) hetzelfde begrepen.

Op het moment dat ik iets wilde benoemen dat in eerdere begeleidingsbijeenkomsten aan bod was gekomen, was ik me daar van bewust en sprak ik dat ook uit naar de jongere of de ouder tegenover mij. Dit zorgde ervoor dat zij op de hoogte waren van wat ik dacht, en zorgde er tegelijkertijd voor dat ik kon voorkomen dat ik invloed had op het interview.

Voor mijn eerste interview met een jongere, S., was ik best zenuwachtig. Ik spreek deze jongen eens per twee á drie weken, ook over verliefdheid en relaties, maar nooit zo officieel. Zo voelde het voor mij, officieel. Tegelijkertijd vond ik het super interessant en was ik heel nieuwsgierig naar wat de uitkomsten zouden zijn. Dit eerste interview verliep goed, waardoor ik voor de volgende interviews veel zelfverzekerder was.

Dit merkte ik aan het minderen van de zenuwen voorafgaand aan een interview, maar ook aan de mate waarin ik doorvroeg tijdens een interview. Hoe zekerder ik van mezelf ben, hoe meer vertrouwen ik in mezelf heb, hoe meer ik durf te vragen. Het 'meer vertrouwen in mezelf hebben' is ook een van mijn leerthema's bij supervisie. Ik vond het mooi dat ik daar binnen dit onderzoek ook aan kon werken en vooruitgang kon vaststellen.

Wat ik moeilijk vond bij dit onderzoek, en bij alle andere opdrachten waarbij dat verwacht wordt, is het koppelen van theorie aan praktijk. Ik weet dat ik kennis over

ASS in huis heb en ik heb binnen deze opleiding tot autismespecialist ook zeer veel bij mogen leren. Ik vind het echter erg moeilijk om theorie uit literatuur samen te vatten, te verwoorden in eigen woorden en te koppelen aan praktijk met de auteur erbij. Ik ben bang dat ik dan te weinig bronnen gebruik en blijf dan zoeken naar meer en meer, wat mij enkel extra frustratie geeft omdat ik er dan weer tegenaan loop dat verschillende bronnen ongeveer hetzelfde zeggen. En hoe zet ik dat dan weer mooi neer, zodat het aan de beoordelingscriteria voldoet?

Tijdens dit onderzoek merkte ik dat het verwerken van theorie en het koppelen van theorie al wel makkelijker verliep. Ik denk dat dit vooral komt doordat ik zeer geïnteresseerd ben in dit onderwerp en er ook veel mee bezig ben binnen mijn werk. Mijn motivatie was dan ook zeer hoog en mogelijk heeft dat bijgedragen aan een betere koppeling.

Om dan binnen de feedback terug te krijgen dat ik meer verschillende bronnen mag gebruiken, vind ik wat lastig om te horen (lezen). Ik begrijp het wel, maar vind het moeilijk en doe hard mijn best om meerdere bronnen te gebruiken.

Uiteindelijk ben ik met het resultaat van mijn onderzoek en de uitwerking daarvan wel heel tevreden!

(Cornelisse, 2012 p 11)

Literatuurlijst

Buzan, T., & Buzan, B. (2011). *Mindmappen. Vergroot je creativiteit, verbeter je geheugen, verander je leven*. Pearson Education.

Carette, S. (2012). Coachen van relaties: samen zoeken naar wat werkt! *Sterk! in autisme (bijlage van Autisme Centraal)*, 2-6.

Cauffman, L. & Dijk, D. J., van (2009). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Den Haag: Boom onderwijs.

Cornelisse, P. (2012). *Taal is zeg maar echt mijn ding*. Amsterdam/Antwerpen: Contact.

Delfos, M. F. (2003). *Een vreemde wereld*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Gerland, G. (2006). *Autisme, relaties & seksualiteit*. Antwerpen: Uitgeverij Houtekiet.

Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant-Uitgevers n.v.

Kohnstamm, R. (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie, het jonge kind*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Mesibov, G. B., Shea, V., & Schopler, E. (2004). *The TEACCH approach to autism spectrum disorders*. New York: Springer.

Peeters, T. (2009). *Autisme, van begrijpen tot begeleiden*. Antwerpen: Uitgeverij Houtekiet.

Vermeulen, P. (2009). *Autisme als contextblindheid*. Berchem: Uitgeverij EPO.

Vermeulen, P., & Carette, S. (2011). *Relaties@autisme.kom*. Berchem: Uitgeverij EPO.

Vermeulen, P., Hellemans, H., Conix, G., & De Lameillieure, L. (2006). *seks@autisme.kom*. Berchem: Uitgeverij EPO.

Bijlage 1: Brief met vraag om medewerking, jongeren

Tilburg, ...-2012

Hallo(naam)...,

In het kader van mijn opleiding Master SEN Autismespecialist, die ik volg aan Fontys OSO Tilburg, doe ik een afstudeerscriptie. Ik doe onderzoek naar de volgende vraag:
'Wat hebben jongeren in de leeftijd van 16 tot en met 21 jaar met een autisme spectrum stoornis en een normale begaafdheid nodig van mij als thuisbegeleider omtrent het onderwerp "verliefdheid"?'

Om een antwoord op deze vraag te kunnen geven ben ik bezig met zowel literatuuronderzoek als praktijkonderzoek.
En voor het praktijkonderzoek ben ik op zoek naar JOU ☺!

Ik wil met jou, en indien je dat toestaat ook met je ouder(s), in gesprek gaan over het onderwerp "verliefdheid".
Het gesprek zal ongeveer een uurtje duren, en ik wil samen met jou de locatie bepalen (bij jou thuis, buiten wandelen, etc.)
Om je een idee te geven van de onderwerpen die aan bod komen in ons gesprek, heb ik deze aan de brief toegevoegd.

De gesprekken wil ik eind januari / begin februari gaan plannen, in overleg met jou prikken we een datum en tijdstip.
Uiteraard wordt er met de gegevens en informatie zeer zorgvuldig omgegaan en worden alle gegevens volledig anoniem gebruikt.

Wil je het strookje onder aan deze brief invullen en aan mij geven als we elkaar weer zien?
Dank je wel!

Als je nog vragen hebt, kun je mij mailen: *****@autismepraktijk.nl of bellen: 06-*****

Groetjes,
Sandra Dekkers

(Naam) wil wel/niet* met Sandra in gesprek gaan, over verliefdheid.

Ik geef wel/niet* toestemming om op een ander tijdstip ook met mijn ouder(s) in gesprek te gaan over wat zij belangrijk vinden voor mij, binnen de begeleiding rondom het onderwerp "verliefdheid".

Ik geef wel/niet* toestemming voor het plaatsen van mijn onderzoek in de database van Fontys OSO (uiteraard geheel anoniem).

Handtekening:.....

**Doorhalen wat niet van toepassing is.*

Zoals beloofd, de deelonderwerpen waarover ik met jou, en eventueel met jou ouders, in gesprek zal gaan:

1. Wat is verliefdheid?
2. Wat is het verschil met vriendschapsgevoelens?
3. Wat verwacht je van een relatie? Wat verwacht je van de ander, en wat mag de ander van jou verwachten?
4. Zijn er dingen/zaken/punten aan verliefdheid en/of relaties die je lastig vindt?
5. Wat kan ik jou als begeleidster bieden op dit gebied?

Bijlage 2: Brief met vraag om medewerking, ouders

Tilburg, ...-2012

Beste(naam)...,

In het kader van mijn opleiding Master SEN Autismespecialist, die ik volg aan Fontys OSO Tilburg, doe ik een afstudeerscriptie. Ik doe onderzoek naar de volgende vraag:

'Wat hebben jongeren in de leeftijd van 16 tot en met 21 jaar met een autisme spectrum stoornis en een normale begaafdheid nodig van mij als thuisbegeleider omtrent het onderwerp "verliefdheid"?''

Om een antwoord op deze vraag te kunnen geven ben ik bezig met zowel literatuuronderzoek als praktijkonderzoek.

Voor het praktijkonderzoek heb ik al een gesprek gepland met uw zoon.

Graag zou ik ook met u in gesprek gaan over het onderwerp "verliefdheid", maar dan vooral gericht op wat uw zoon naar uw mening nodig heeft binnen de begeleiding rondom dit onderwerp.

Het gesprek zal ongeveer een uurtje duren, en in overleg met u zal ik de locatie afspreken. Om u alvast een idee te geven van de deelonderwerpen die aan bod komen in ons gesprek, heb ik deze aan de brief toegevoegd.

De gesprekken wil ik eind februari / begin maart gaan plannen, in overleg met u prikken we daarvoor een datum en tijdstip.

Uiteraard wordt er met de gegevens en informatie zeer zorgvuldig omgegaan en worden alle gegevens volledig anoniem gebruikt.

Wilt u het strookje onder aan deze brief invullen en aan mij geven als we elkaar weer zien?

Dank u wel!

Als u nog vragen heeft, kunt u mij mailen: *****@autismepraktijk.nl of bellen: 06-*****

Groetjes,
Sandra Dekkers

(Naam) wil wel/niet* met Sandra in gesprek gaan, over het onderwerp verliefdheid, bij mijn zoon.

Ik geef wel/niet* toestemming voor het plaatsen van mijn onderzoek in de database van Fontys OSO (uiteraard geheel anoniem).

Handtekening:.....

**Doorhalen wat niet van toepassing is.*

Zoals beloofd, de deelonderwerpen waarover ik met u in gesprek zal gaan:

1. Wat is verliefdheid? Wat betekent het voor uw zoon?
2. Wat is het verschil met vriendschapsgevoelens? Wat ziet u hiervan bij uw zoon?
3. Welke verwachtingen heeft u bij een relatie die uw zoon aan kan gaan/gaat? Heeft uw zoon al eens een relatie gehad? Hoe verliep dat?
4. Zijn er, volgens u, verschillen tussen mensen met en zonder autisme? Welke? Wat zijn nadelen en voordelen?
5. Zijn er dingen/zaken/punten aan verliefdheid (en relaties) die uw zoon lastig vindt? Wat heeft hij daarbij nodig volgens u?
6. Wat kan ik uw zoon als thuisbegeleidster bieden op dit gebied? En wat kan ik u als ouders bieden op dit gebied?

Bijlage 3: Woordweb S.

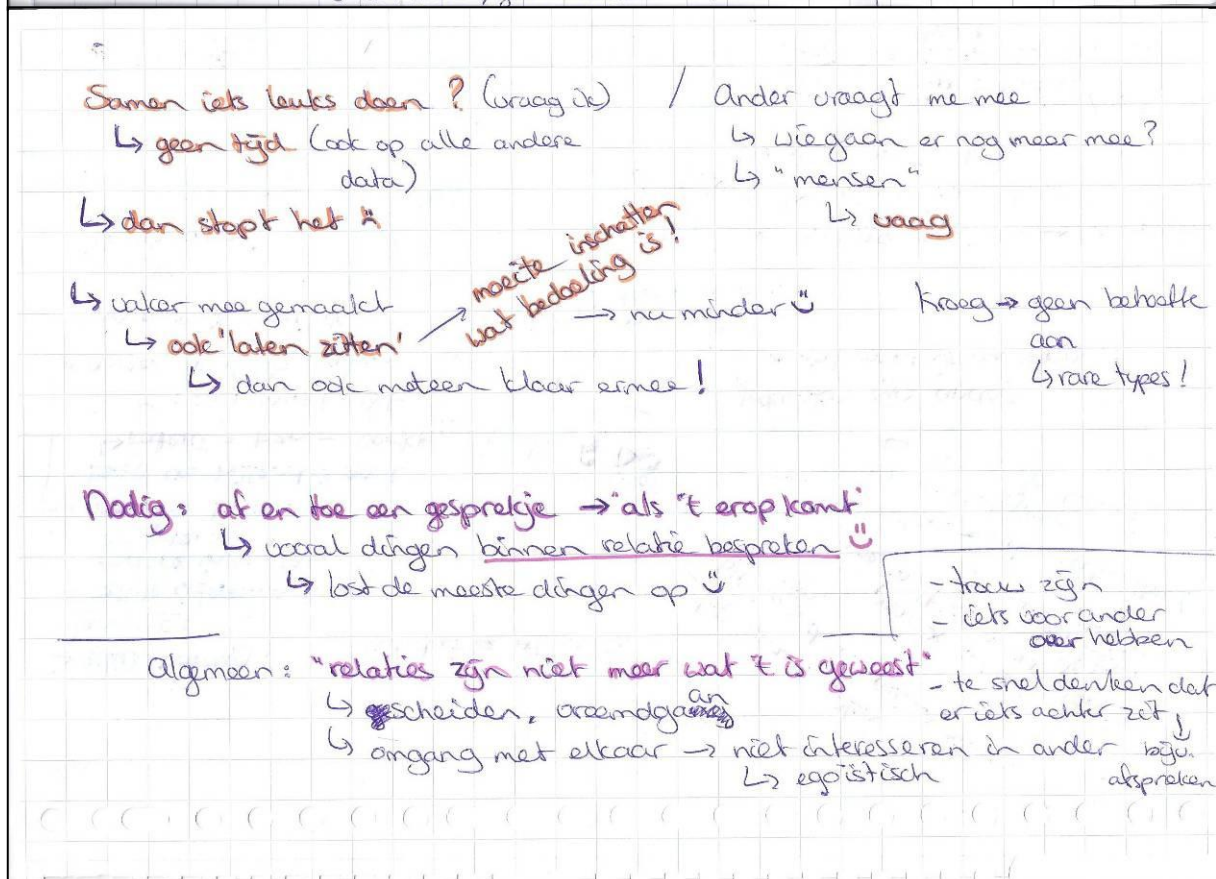
Bijlage 4: Woordweb T.

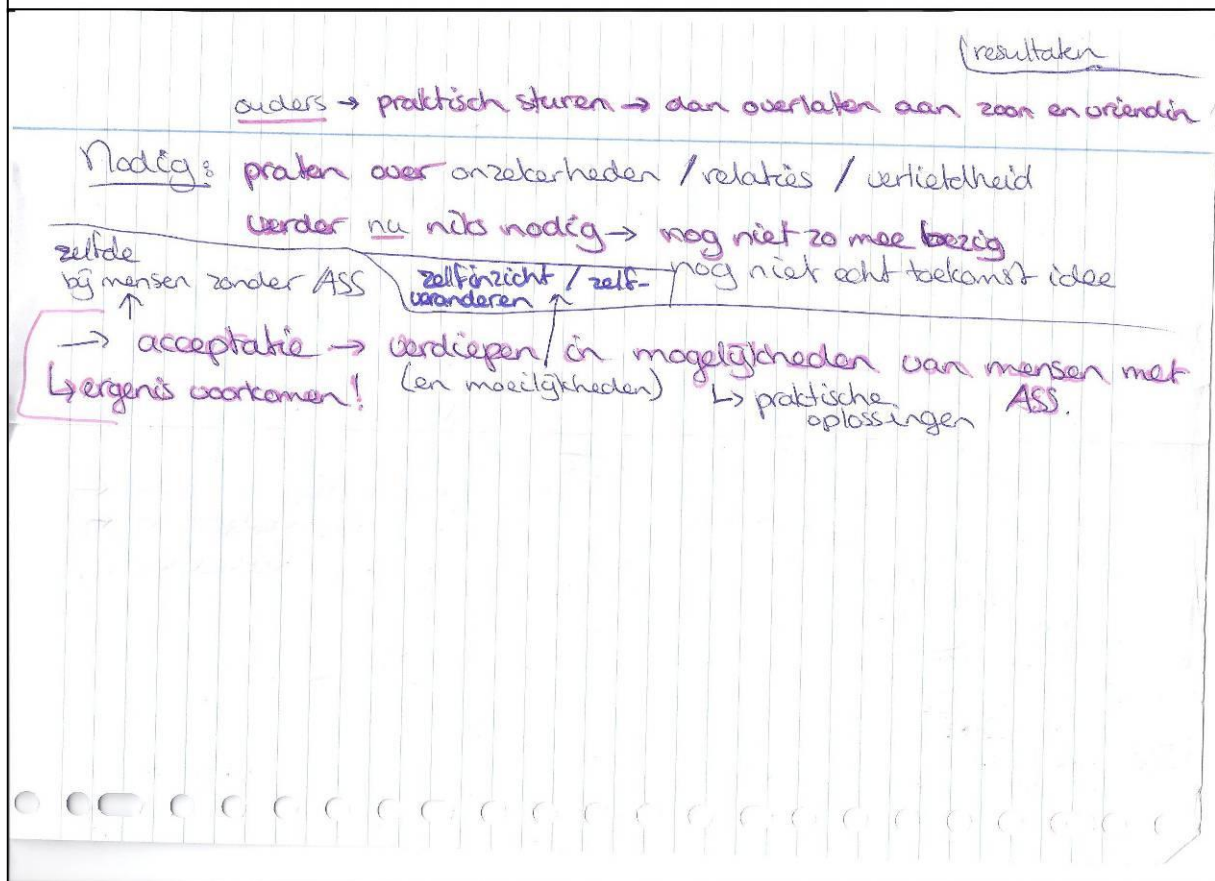
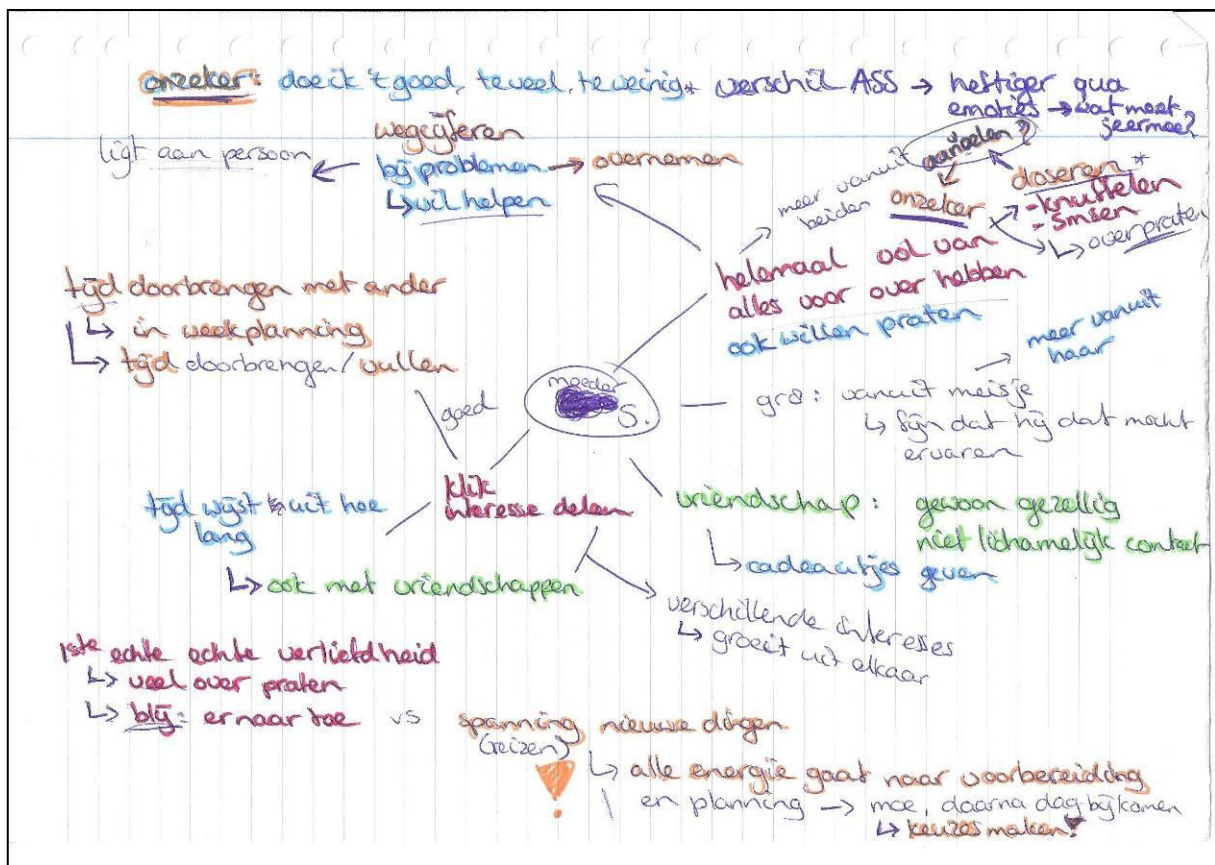
Bijlage 5: Woordweb Q.

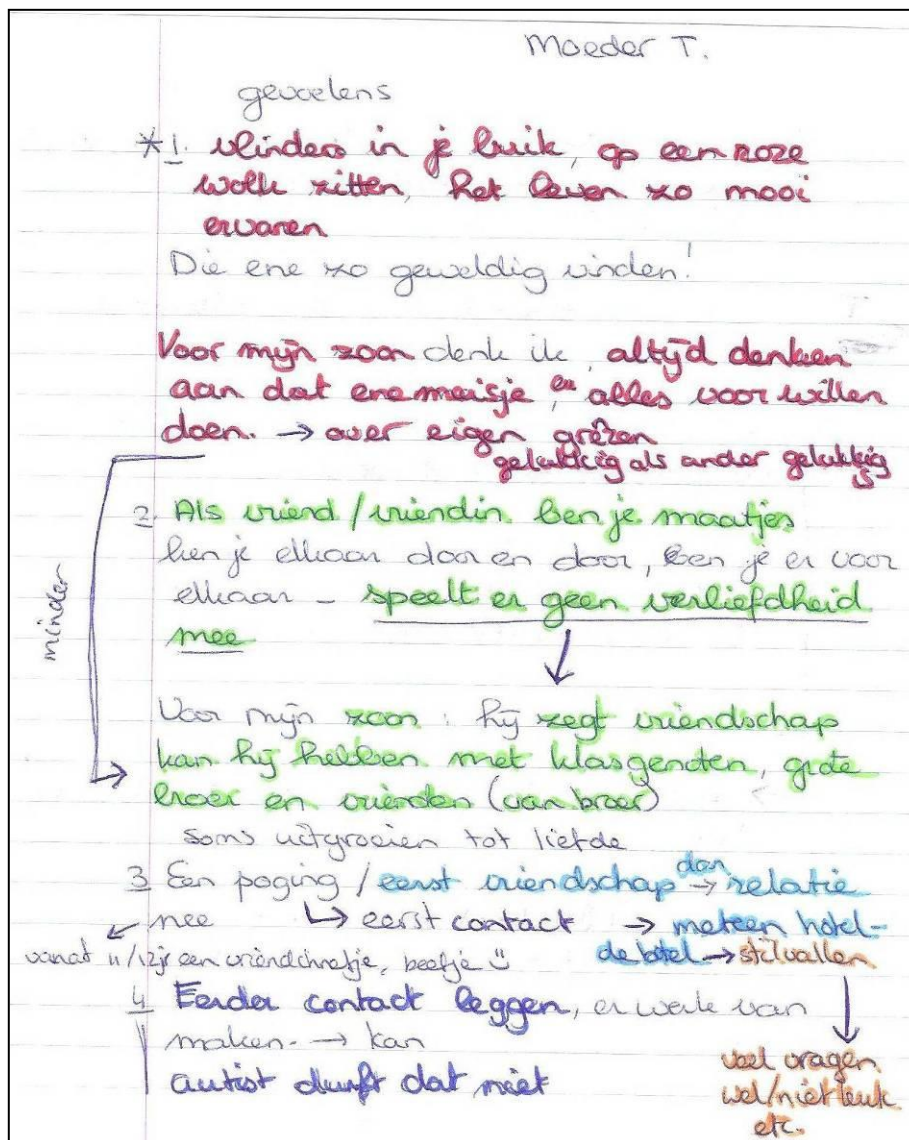
Bijlage 6: Woordweb V.

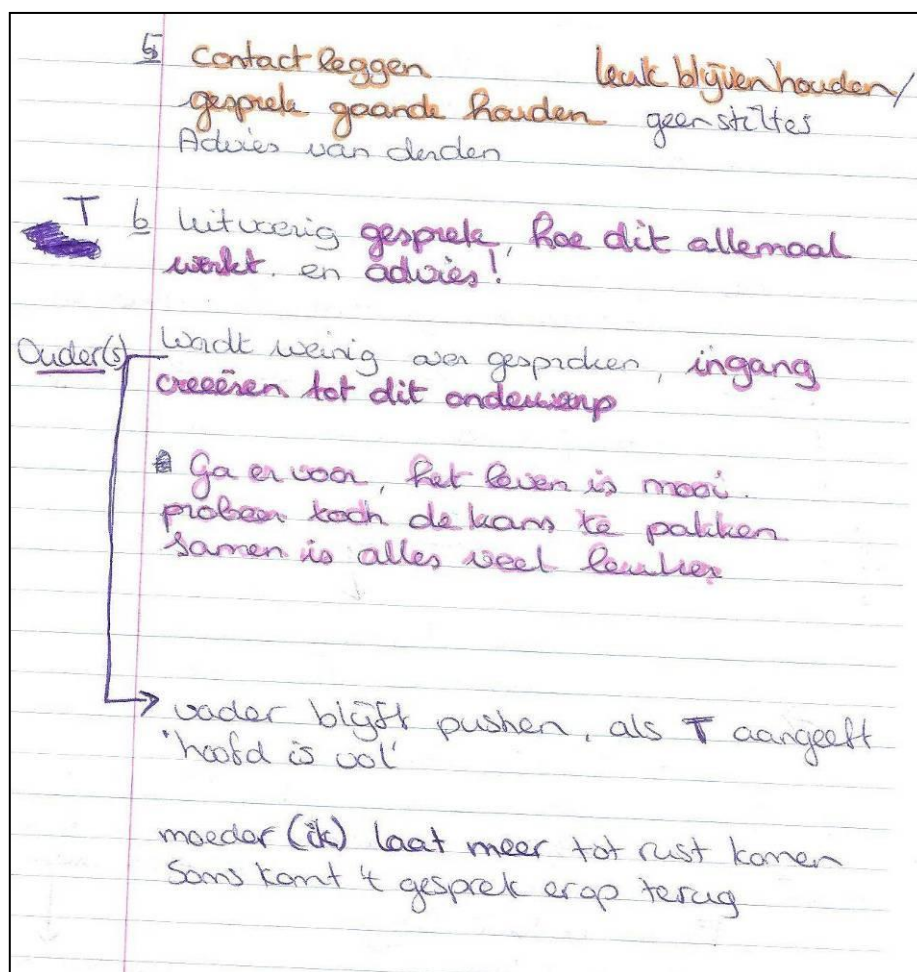

Bijlage 7: Woordweb moeder S.

Bijlage 8: Woordweb moeder T.

Bijlage 9: Woordweb moeder Q.

Coaching: bij voorvallen serieus mee aan de slag gaan
(relatie) ev. met partner

Wobereidend: * in gesprek blijven
* sova / tom training? → it
→ inleven in ander?
wat verwacht een ander?
nieuwe situatie → doet zich beter voor! → Thuisvoelen = zichzelf

Bijlage 10: Woordweb moeder V.

